

Narzędzia dydaktyczne - niecyfrowe: LO, kl. III

Narzędzie nr 6: scenariusz lekcji

Autor: Anna Sygula

Komentarz metodyczny

Zaproponowany scenariusz lekcji ma na celu zapoznanie młodzieży z poezją Marii Pawlikowskiej–Jasnorzewskiej, wskazaną w zapisach podstawy programowej dla poziomu podstawowego. Wybrane wiersze tej poetki staną się punktem wyjścia dalszych działań twórczych i tekstotwórczych oraz kształcenia literacko-kulturowego. Podstawą zajęć jest praca w grupach – daje ona możliwość swobodniejszej komunikacji uczniów, którzy w sytuacji rozmowy w małym gronie chętniej wyrażają swoje opinie i dzielą się wrażeniami.

Personalizacja polega tu na pozostawieniu uczniom możliwości wyboru optymalnej dla siebie aktywności oraz prawa do prezentowania wyników swoich działań w sposób zgodny ze swoim typem osobowości i inteligencji.

Temat 1: Krótko mówiąc – o poezji Marii Pawlikowskiej–Jasnorzewskiej (i nie tylko).

Cele lekcji

Uczeń:

- kształci umiejętność czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji,
- rozwija zainteresowania humanistyczne,
- rozwija uzdolnienia i zainteresowania poprzez udział w różnych formach aktywności intelektualnej i twórczej,
- rozwija umiejętność efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

1. Faza wstępna lekcji

1. Nauczyciel rozdaje uczniom skopiowany Załącznik 1. i prosi o zapoznanie się z tekstami. Chętni uczniowie czytają głośno poszczególne wiersze. Prowadzący krótko przedstawia poetkę.

Komentarz metodyczny

Uczniowie prawdopodobnie wiedzą już, że Maria Pawlikowska-Jasnorzewska była poetką dwudziestolecia międzywojennego, luźno związaną z grupą poetycką Skamander. Na tym etapie lekcji taka wiedza wystarczy.

2. Nauczyciel prosi, aby uczniowie – na podstawie przeczytanych tekstów – opisali charakter tej poezji (gatunek, typowe tematy, język, formę poetycką). Wolne wypowiedzi uczniów. Sporządzanie notatki.

Komentarz metodyczny

Licealiści na tym etapie kształcenia polonistycznego powinni bez trudu scharakteryzować przeczytane wiersze (tematy: miłość, rozczarowanie, niepokój miłosny, starość, przemijanie, starzenie się, ból rozstania; gatunek: epigramat <<miniatura poetycka>> zakończony nieoczekiwaną pointą; język: codzienny, ale staranny; częste porównania <<także rozbudowane>>, paralelizmy, antytezy). Personalizacja polega tu na dawaniu uczniom możliwości samodzielnej pracy i wyboru sposobu prezentowania wyników swoich działań (osobiście lub przez reprezentanta).

2. Faza główna

3. Uczniowie dzielą się na grupy zadaniowe (wg zainteresowań). Nauczyciel rozdaje im Załącznik 2. (kolejne utwory Marii Pawlikowskiej–Jasnorzewskiej) oraz polecenia dla grup.

Komentarz metodyczny

Uczniowie dobierają sobie grupę wg zainteresowań (Grupa biograficzno-literaturoznawcza, Grupa muzyczna, Grupa dadaistyczna, Grupa kracjonistyczna, Grupa dekonstrukcjonistyczna). Nauczyciel może – ewentualnie – krótko wyjaśnić, na czym będą polegały aktywności w danym zespole. Ważne jest, aby grupa kracjonistyczna odłożyła na stronę teksty wierszy (Załącznik 2.) aż do chwili zakończenia pracy. Warto też mieć na uwadze, że członkowie grupy dekonstrukcjonistycznej będą – po zapoznaniu się z instrukcją – pracować indywidualnie. Grupie muzycznej – w razie trudności – można podpowiedzieć kierunek wyszukiwania informacji w Internecie (Marysia Sadowska – album solowy z 2004 r., album *Ewa Demarczyk śpiewa piosenki Zygmunta Koniecznego* czy płyta Czesława Niemena i SBB *Marionetki* itp.).

Nauczyciel nadzoruje pracę grup i – ewentualnie – udziela wskazówek. Praca trwa ok. 15 – 20 minut.

Personalizacja polega tu na prawie wyboru grupy zadaniowej wg zainteresowań.

4. Chętni uczniowie z poszczególnych grup prezentują na forum klasy wyniki swojej pracy, jednocześnie krótko przedstawiając, na czym polegało ich zadanie.

Komentarz metodyczny

Prezentacja wyników pracy powinna się zacząć od grupy biograficzno-literaturoznawczej. Nauczyciel może uzupełnić lub skomentować poszczególne wiadomości. Warto zapisać na tablicy ważne informacje (np. daty życia poetki czy tytuły tomów). Jeśli nie wystarczy czasu, można prosić poszczególne grupy o przygotowanie notatki i przesłanie jej za pomocą komunikatora internetowego do pozostałych uczniów. Personalizacja polega tu na dawaniu uczniom możliwości samodzielnej pracy i umożliwieniu wyboru tego, kiedy i w jaki sposób zechcą przedstawić wyniki swoich działań (osoby nieśmiałe mogą najpierw podzielić się przemyśleniami w kilkusobowych zespołach, a dopiero potem – wspólnie lub poprzez reprezentanta – na forum klasy).

3. Faza podsumowująca

8. Nauczyciel prosi zebranych o refleksję nad tym, czego się dziś nauczyli, czego dowiedzieli, co przeżyli.

Wolne wypowiedzi uczniów.

9. Na zakończenie – jeśli wystarczy czasu – można wysłuchać wspólnie którejś z muzycznych interpretacji poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, np.

<https://www.youtube.com/watch?v=FCxaVu0Y0tk>

<https://www.youtube.com/watch?v=Q8QTjq9Fxl0>

<https://www.youtube.com/watch?v=yzE0jA9LP5Y>

<https://www.youtube.com/watch?v=8leAUcEeGzg>

<https://www.youtube.com/watch?v=Dw65iHVBBuo>

Załącznik 1.

Wielki wóz

Wędrujemy cygańskim obozem,
nocujemy w gwiazdzistej grozie,
dzisiaj pod Wielkim Wozem,
jutro na Wielkim Wozie...

Nike

Ty jesteś jak paryska Nike z Samotraki
o miłości nieuciszona!
Choć zabita, lecz biegiesz z zapalem jednakim
wyciągając odcięte ramiona...

Dni

Życie moje wstawione w cień
wiednie bez światła dziennego.
Codziennie opada z niego
pożółkły, zwiędły dzień...

Narcyz

Nad sadzawką oprawną w modre rozmaryny
klęczałem, zapatrzony w moją twarz młodzieńczą,
by się w niej doszukać przyczyny,
czemu mnie nie kochają i za co mnie męczą?

Listy

Do pieca, miłosny zeszyte!
Do pieca, listy — stos cały!
A żeście z ognia powstały,
więc w ogień się obróćcie!

Spóźniony list

Może kiedyś, nieoczekiwanie,
przyjdzie list ten. I nic się nie stanie.
Tylko patrząc w oczy Panu Bogu
rzeknę z cicha: „Za późno, mój Panie!”

Załącznik 2.

Portret

Usta twoje: ocean różowy.
Spojrzenie: fala wzburzona.
A twoje szerokie ramiona:
Pas ratunkowy...

Gorzka zatoka

Szeroki, wesoły, wysoki,
nieulękły marynarzu siłaczu!
Wyłowiłeś mnie z mego płaczu,
jak syrenę z gorzkiej zatoki...

Obrazek

Na piasku, z chmurami za sobą
siedzą dziewczynki w trykotach.
Ziemia jest siedmiobarwna jak ich radość
życia.
Morze jest jak moja tęsknota...

Zmierzch na morzu

Wybrzeże coraz to bledsze
w liliowej półżalobie
i żaglowiec oparty na wietrze,
jak ja na myśli o tobie.

Miłość

Nie widziałam cię już od miesiąca.
I nic. Jestem może bledsza,
trochę śpiąca, trochę bardziej milcząca,
lecz widać można żyć bez powietrza!

Ofelia

Ach, długo jeszcze poleżę
w szklanej wodzie, w sieci wodorostów,
zanim nareszcie uwierzę
że mnie nie kochano, po prostu.

Fotografia

Gdy się miało szczęście, które się nie
trafia:
czyjeś ciało i ziemię całą,
a zostanie tylko fotografia,
to — to jest bardzo mało...

List

Ktoś list dostał. Komuś serce bije.
Idzie czytać pod kwitnące jabłonie.
Czyta. Chwyta się ręką za szyję
i dno traci, i w powietrzu tonie.

Ślepa

Ślepa jestem. Oślepiąca majem.
Nic nie wiem prócz, że pachną bzy.
I ustami tylko poznaję
żeś ty nie ty...

Liście

Rumieńce lata poblady.
Liść złoty z wiatrem mknie.
I klonom ręce opadły
i mnie...

Załącznik 3.

1. Grupa biograficzno-literaturoznawcza

Przeczytajcie poniższy tekst i wynotujcie 10 ważnych faktów dotyczących biografii i twórczości poetki oraz pięć ciekawostek z nią związanych.

Możecie także skorzystać z informacji zawartych na vlogu *Literackie ciekawostki*:

<https://www.youtube.com/watch?v=Vx4mpA27AAM> (0.00 – 14.21)

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska (1891-1945) urodziła się jako Maria Kossak w Krakowie, w malarskiej rodzinie Kossaków. Dziadek – Juliusz i ojciec Wojciech byli malarzami, znanymi zwłaszcza dzięki obrazom koni i scen batalistycznych z udziałem kawalerii. Malarzem był również jej starszy brat Jerzy, natomiast młodsza siostra, Magdalena Anna, znana pod pseudonimem literackim Samozwaniec, cieszyła się uznaniem i popularnością jako pisarka satyryczna.

Maria Janina dorastała w neogotyckim dworku otoczonym zielenią zwanym Kossakówką. Odebrała wykształcenie domowe, skoncentrowane na przedmiotach humanistycznych. Znała bardzo dobrze język niemiecki, francuski i angielski. W młodości zajmowała się zarówno poezją jak i malarstwem. Przez krótki czas była wolną słuchaczką Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

Dopiero gdy wyszła za mąż za Jana Pawlikowskiego, zamiłowania pisarskie wzięły górę. Wpływ na taką decyzję mogły mieć rozmowy i dyskusje prowadzone z mężem na temat walorów jej twórczości i świata literatury jako takiego. Również sama postać męża miała duży wpływ na jej lirykę ze względu na wspólne fascynacje i zainteresowania oraz szczere uczucie.

W roku 1922 ukazuje się tomik *Niebieskie migdały*, zaś dwa lata później ilustrowany przez Autorkę zbiór *Różowa magia. Poezje*. W roku 1976 wydano niepublikowane wcześniej juvenilia jako zbiór *Etiudy wiosenne*. Polska Safona wypracowała swój oryginalny styl liryki miłosnej, jej talent szczególnie dobrze ujawniał się w aforystycznej miniaturze poetyckiej. Wczesne utwory zawierały wielką, żywiołową pochwałę życia ludzkiego. Była luźno związana z grupą literacką Skamander. Z czasem pojawiła się również gorzka refleksja na przemijaniem i okrucieństwem natury oraz postawa sceptyczna (*Śpiąca załoga* 1933 *Krystalizacje* 1937). Pod wpływem wojny powstały m.in. *Róża i lasy płonące* z roku 1940 oraz *Gołąb ofiarny* (1941).

Debiutem scenicznym był *Szofer Archibald. Komedia w trzech aktach* (1924). Do wybuchu wojny Maria Pawlikowska-Jasnorzewska stworzyła piętnaście sztuk, wśród których przeważają komedie. Dobrze oceniający jej dorobek krytycy porównywali Pisarkę m.in. z Moliere, Pierrem de Marivaus i Oskarem Wildem. Stworzyła też m.in. słuchowiska radiowe oraz ośmieszającą Hitlera i nazizm groteskową tragifarsę *Baba-Dziwo*, wystawioną w Krakowie w teatrze im. Juliusza Słowackiego w roku 1938, wydaną zaś w piśmie *Dialog* dopiero w roku 1966. Spod jej pióra wyszły ponadto liczne sztuki psychologiczno-obyczajowe (*Egipska pszenica*, 1932, *Zalotnicy niebiescy*, 1933).

Przyjaźniła się z wieloma artystami i pisarzami z kręgu Skamandra, z Witkacym (znany portret Poetki z r. 1924) oraz Leonem Chwistkiem i Andrzejem Pronaszką – reprezentantami awangardowego ruchu formistów polskich.

Jej pierwszym mężem był podpułkownik Władysław Bzowski. Zawarte w roku 1915 małżeństwo zostało uznane za nieważne przez sąd kościelny w roku 1919. Jeszcze w roku 1916 zakochała się w Janie Pawlikowskim – taterniku, poecie i pisarzu. Wyszła za niego za mąż w roku 1919. Małżeństwo unieważnił Sąd Najwyższy w roku 1929.

Poetka wiele podróżowała, co znalazło wyraz w jej wierszach. Odwiedziła m.in. Włochy, Turcję, Afrykę Północną i Francję. W roku 1931 wyszła za mąż za kapitana pilota Stefana Jasnorzewskiego, późniejszego uczestnika Bitwy o Anglię.

W roku 1935 Maria Pawlikowska-Jasnorzewska otrzymała Złoty Wawrzyn, przyznany jej przez Polską Akademię Literatury. Akademia ta, wzorowana na Akademii Francuskiej, była powołana w 1933, zajmowała się honorowaniem i promocją najwybitniejszych współczesnych utworów polskich. Miała być najwyższym organem opiniotwórczym na polu języka, kultury i literatury. Złoty i Srebrny Wawrzyn Akademicki przyznawała w l. 1935-1939. W roku 1937 Poetka otrzymała również Literacką Nagrodę Miasta Krakowa.

Po wybuchu wojny udało się jej we wrześniu 1939 r. opuścić Polskę i dostać do Francji, a następnie do Anglii. Osiedła z mężem w Blackpool, gdzie znajdowała się baza Royal Air Force. Niestety zachorowała na raka, a szybkie postępy choroby przyczyniły się, mimo operacji, do śmierci w szpitalu w Manchesterze 9 lipca 1945 r.

Twórczość Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej

Występowała jako poetka miłości, głównie w znaczeniu intensywnych emocji i stanu zakochania (np. *Miłość (Wciąż rozmyślasz. Uparcie i skrycie...)*, *Miłość (Nie widziałam cię już od miesiąca)*). W swoich wierszach miłosnych tworzyła ujęcia refleksyjne, a jednocześnie

utrzymane w konwencji bezpośredniości i naturalności, odzwierciedlając i własne związki z mężczyznami. Bliska była również wierszom grupy *Skamandra* – wprowadzała chętnie realia współczesnej sobie codzienności atmosferę kręgów jej bliskich. Do roku 1927, zatem w pierwszym okresie twórczości, dominowały poezje utrzymane w tonacji pogodnej, jasnej, niekiedy humorystycznej bądź żartobliwej. Zmianę przyniosła *Cisza leśna*, gdzie już widać, narastające wraz z upływem lat, refleksje i fascynacje fenomenami przemijania, rozpadu, starzenia się i śmierci jako takiej. Rzec można, jednak bez nieuprawnionej generalizacji, że przeszła z pozycji opiewana Miłości-Erosa na stanowisko piewczyny Natury, buntującej się przeciw jej prawom, lecz jednocześnie zafascynowanej światem rodzenia się i umierania. Doskonale opanowała gatunek, który stał się dla niej charakterystyczny – miniaturę z zaskakującą pointą (por. autoironiczną *La precieuse* i „skondensowane” wiersze z *Pocałunków*, *Wachlarza* i *Dancingu*). (...)

Wiersze powstające w latach 1929-1939 odzwierciedlają również przemyślane, zapewne wielokrotne, lektury dzieł przyrodznawczych Fabre’a i Maeterlincka oraz fascynację pismami Schopenhauera (jak wspominała Magdalena Samozwaniec, siostra *wyjātki z jego dzieł, niethumaczonych na polski, tłumaczyła dla własnej przyjemności i miała ich całe zeszyty*), Nietzschego (por. *Kto chce żebym go kochała* oraz *Mądry i głupi*) i Bergsona. Warto pamiętać również o żywym zainteresowaniu Autorki pismami okultystycznymi. Splatał się tu kult „natury” (ujętej zresztą w sposób mało naturalistyczny) oraz fascynacje spirytyzmem i magią, jednak wbrew gnostyckiej pogardzie dla ciała i zmysłowości (zwłaszcza seksu).

Dopełnia tego ukierunkowanie na idee w postaci hasłowej wzięte kultury indyjskiej, zwłaszcza selektywnie dobierane i przetwarzane przez Europejczyków (transmisja tekstów kultury poprzez *British Raj* i jego model asymilacji i integracji elit subkontynentu z kulturą angielskich *upper* oraz *middle class*). (...)

W tym też okresie Pawlikowska-Jasnorzewska oddalała się coraz bardziej od rygorów formalnych *ars poetica*, zmierzała ku prostocie oraz „przezroczystym” środkom wyrazu. Pojawiła się u niej poetyka fragmentu, notatki (*Krystalizacje*), zaś w *Szkicowniku poetyckim* zrezygnowała z reguł wersyfikacji, tworząc „niekanoniczną” prozę poetycką. Perswazyjny charakter miały wiersze *Dobre urodzenie* i *Prawo nieurodzonych* ze zbioru *Śpiąca załoga* (1933).

Po pewnym spadku zainteresowania w latach 40. i 50., nastąpił renesans powodzenia jej utworów zarówno wśród filologów i krytyków jak i szerszej publiczności. Warte uwagi są zwłaszcza badania porównawcze i historycznoliterackie w perspektywie interdyscyplinarnej. (...) Ku czci Poetki nadano jej imię planetoidzie 4114.

Źródło: https://poezja.org/wz/Maria_Pawlikowska-Jasnorzewska/#Maria_Pawlikowska_Jasnorzewska_biografia_skroacuta_cona

2. Grupa muzyczna

Wyszukajcie trzech artystów, którzy w swej twórczości muzycznej wykorzystali poezję Marii Pawlikowskiej Jasnorzewskiej. Podajcie (jeśli to możliwe) nazwy odpowiednich albumów, krótko scharakteryzujcie tę twórczość. Możecie również podać potrzebne linki.

3. Grupa dadaistyczna

Waszym zadaniem jest stworzenie poematu *dada*.

Potrzebne Wam będą nożyczki, klej i czysta kartka. Tworzywem literackim niech będą wiersze Marii Pawlikowskiej–Jasnorzewskiej (Załącznik 2.). Przeczytajcie je, a następnie potnijcie na fragmenty lub pojedyncze słowa. Wybierajcie losowo poszczególne wyrazy i twórzcie własne wiersze.

Zanim przystąpicie do pracy, zapoznajcie się z informacjami na temat dadaizmu, pamiętając, że artyści tego ruchu debiutowali zaledwie kilka lat przed autorką *Pocałunków*.

Dadaizm to międzynarodowy ruch literacko-artystyczny, który ukształtował się po I wojnie światowej. Jego głównymi hasłami były: dowolność wyrazu artystycznego, całkowite zerwanie z tradycją oraz absolutna swoboda twórcza.

Dadaści posługiwali się nonsensem, zabawą, dowcipem. Tworzyli absurdalne wiersze i fonetyczne teksty. Jeden z twórców ruchu, Tristan Tzara, mówił: „Włóżcie słowa do kapelusza, wyciągnijcie na chybił trafił, otrzymacie poemat *dada*.”

4. Grupa kreacjonistyczna

Zabawcie się poezją.

Poniżej znajdziecie fragmenty wierszy Marii Pawlikowskiej–Jasnorzewskiej. Jak wiecie, poetka chętnie posługiwała się w swoich utworach zaskakującą pointą. Spróbujcie wymyślić własne zakończenia jej wierszy. Pamiętajcie, aby poszukać pasujących rymów.

Porównajcie własne pomysły z pomysłami poetki. A może napiszecie własną miniaturę poetycką?

Portret

Usta twoje: ocean różowy.

Spojrzenie: fala wzburzona.

A twoje szerokie ramiona:

.....
Gorzka zatoka

Szeroki, wesoły, wysoki,
nieulekły marynarzu siłaczu!

Wyłowiłeś mnie z mego płaczu,

jak

Obrazek

Na piasku, z chmurami za sobą
siedzą dziewczynki w trykotach.

Ziemia jest siedmiobarwna jak ich radość życia.

Morze jest

Zmierzch na morzu

Wybrzeże coraz to bledsze

w liliowej półżalobie

i żaglowiec oparty na wietrze,

jak

Miłość

Nie widziałam cię już od miesiąca.

I nic. Jestem może bledsza,

trochę śpiąca, trochę bardziej milcząca,

lecz

Ofelia

Ach, długo jeszcze poleżę

w szklanej wodzie, w sieci wodorostów,

zanim nareszcie uwierzę

że

Fotografia

Gdy się miało szczęście, które się nie trafia:

czyjeś ciało i ziemię całą,

a zostanie tylko fotografia,

to

List

Ktoś list dostał. Komuś serce bije.

Idzie czytać pod kwitnące jabłonie.

Czyta. Chwyta się ręką za szyję

i

Ślepa

Ślepa jestem. Oślepiła majem.

Nic nie wiem prócz, że pachną bzy.

I ustami tylko poznaję

że

Liście

Rumieńce lata poblady.

Liść złoty z wiatrem mknie.

I klonom ręce opadły

i

5. Grupa dekonstrukcjonistyczna

Pracujecie indywidualnie. Waszym zadaniem jest stworzenie „poezji negatywnej”.

Jak to zrobić?

Spójrz na wiersze Marii Pawlikowskiej–Jasnorzewskiej. Przeczytaj je. Potraktuj teraz poszczególne słowa jak cegielki, z których możesz stworzyć własny poemat.

Na początek znajdź wyraz, który najbardziej przyciągnie Twoją uwagę. Następnie, idąc w dół, szukaj kolejnych słów, które będą tworzyć całość. Zakreśl je ołówkiem, to, co pozostało zamaluj na czarno. Na koniec zapisz swój wiersz w zeszycie (możesz dodać znaki interpunkcyjne).

Przykład: Wiersz *Niepewność* Adama Mickiewicza po przeróbce:

płaczę

tęskniąc

